

Josip Premk:

Tobijeve noči.

I.

In star sem že tudi in bolehen, ti pa si zdrav in polnoleten, kaj bi odlašala. Dovolj si živel med ljudmi, ki vedo več nego jaz, mislim, da si se naučil marsičesa, kar ti bo v korist in olajšavo pri gospodarstvu, ki ti je namenjeno. Zato pridi, kajti tudi zaradi Terezinke bi ne bilo lepo, ko bi še odlašal. —

Tako je pisal med drugim Gregor Rakar svojemu sinu Izidorju. Izidor pa je raztrgal pismo na drobne kosce in jih vrgel skozi okno, da so veselo zaplesali v pomladanskem vetru.

„Da bi šel ravno sedaj“ — je pomislil in stopil po sobi dvakrat gor in dol, — „ravno sedaj, ko sem se popolnoma udomačil v tem svetu in živim med temi ljudmi, kakor da sem od nekdanj bival med njimi. — In zaradi Terezinke da se spodobi?“ —

Izidor Rakar je zmajal z glavo in ves obraz mu je postal mračen in nezadovoljen. Stopil je k oknu in spustil zaveso do tal, da so ugasnili v sobi skoro vsi solnčni žarki; nato pa je sedel na nizek divan in se zagledal topo predse. Pramen solčne svetlobe, ki se je ukradla skozi odprtino med zaveso in podoknikom, mu je zlatil zagorelo lice, resno in prikupljivo s tistimi izrazitimi in odločnimi potezami, ki jih navadno ni najti pri mestnih otrokih. In tudi njegovo zdravo in močno telo je pričalo, da je dihala Izidor Rakar od svoje prve ure pa do tistega dne, ko je odšel v mesto, zrak zelenih gor in opojno dišečih travnikov, ki se prešerno razgrinjajo okrog Zabrdja, kjer se razgledava preko drugih daleč po ravnini hiša župana Rakarja. V tej hiši je bil rojen pred dobrimi štiriindvajsetimi leti Izidor, prvi in zadnji sin županje Rakarice, ki je dve leti potem umrla za sušico. Težke dneve je preživel takrat župan Rakar; noč in dan je premišljeval, ali bi se ženil drugič ali ne. Oboje je bilo težavno, pa naposled se je odločil zaradi Izidorja, ki mu ni želel mačehe — da ne, in pri tem je ostalo. Težko je bilo sicer staremu Rakarju voditi lesno trgovino, nadzorovati posle doma in na polju in pri tem paziti še na malega Izidorčka, ki mu je bil v teh težkih dneh edino veselje.

Tako je Izidor dorasel, da je pričel hoditi v vaško šolo, in ko so minula štiri leta, ga je poslal oče v mesto, da nadaljuje, kjer sta prenehala z vaškim učiteljem.

Skoro tri leta je posedal Izidor dan na dan po šolskih klopeh, pa naposled so učeni možje povedali odkritosrčno njegovemu očetu, da z Izidorjem ne bo nič in je vsekakor boljše, da ga oče napoti kam drugam. In oče Rakar je poslušal njih modre nasvete in je storil, kakor so mu rekli. Od početka je bil sicer nekoliko žalosten, kajti od nekdanj je nosil v srcu željo, da bi postal Izidor kaj več kot navaden zabrdski kmet, pa naj bi bil že potem to ali ono; naposled pa se mu je zazdela ta nesreča popolnoma umestna. Kar je pričel oče, naj nadaljuje sin in po tem se je ravnal ves čas po onem dnevu, ko ga je pripeljal iz mesta.

Jemal ga je s seboj po kupčijah in Izidor je kazal kmalu za trgovstvo in tudi gospodarstvo veliko zanimanja, nadarjenosti in sposobnosti. Marsikako manjše opravilo je opravil že brez očeta, dasi mu je bilo komaj šele šestnajst let, in stari Rakar se mnogokrat kar ni mogel načuditi spretnosti svojega sina, ki je bil za svojo mladost čudno resen in premišljen. Ako ni hodil po polju ali med hlapci, ki so dovažali les od žag in ga odkladali na prostranem dvorišču, je sedel v sobi poleg očeta, listal po trgovskih knjigah in zdajpazdaj povprašal očeta to in ono, kar mu je stari Rakar vedno dobre volje razložil na dolgo in široko. In Izidor si je zapomnil vse; marsikje je že nadomestoval očeta, posebno, ako ga ni bilo doma, je tekal kakor najnezaupljivejši gospodar okrog poslov, ki so si že takrat prerokovali, da bo pod „mladim“ težavneje služiti.

Z drugimi vaškimi fanti se ni pajdašil, ne iz zavesti, da je nekoliko bolj naobražen, niti iz napuha, da je sin najbogatejšega posestnika v Zabrdju, ampak bil je že po naravi nekako bolj tih in sam zase, česar njegovi nekdanji vaški sošolci seveda niso prezrli in so ga pričeli gledati sovražno, tem bolj potem, ko se je pričelo govoriti, da gleda za Terezinko. Tudi oče Rakar je zvedel o tem, pa mu ni nič rekel, ker od početka ni niti verjel; a ko je o neki priliki zalotil mlada zaljubljenca sam, je izpregovoril z Izidorjem resno besedo. Na tihem si je sicer želel, da bi ostalo pri tem, dasi sta bila zdaj še oba mlada, a če bi že kdaj prišlo do tega, da pride v hišo gospodinja, bi bil gotovo tudi on predvsem za Terezinko, ki je bila tiha in pridna in obenem hči precej bogatega Drmalca, najboljšega Rakarjevega prijatelja še izza mladih let.

Tistikrat je bilo Izidorju devetnajst let in bogve, kako da je prišlo na um staremu Rakarju, da bi storil zdaj kakor drugi trgovci in poslal svojega sina edinca v tujino na trgovsko šolo, da bo potem lažje in z večjo spretnostjo vodil težavno lesno trgovino.

Povedal je Izidorju, kako in kaj je sklenil in ta mu ni odrekel, dasi se je težko ločil od doma in — Terezinke.

Prve dni se mu je pač tožilo v šumnem, daljnem mestu po vsem, kar je gledal in užival doma, a kmalu se je tej otožnosti pridružila še druga nejasna bol, ki je povzročila, da je v njegovi duši bledela Terezinkina podoba bolj in bolj . . . Izpočetka se je prestrašil tega čustva, a čim bolj se je trudil zatreti vsako misel, ki ga je spominjala hčere njegove gospodinje, tem bolj je čutil, da je stopil na čisto novo pot, ki ga je omamila vsega, morda baš zaradi tega, ker mu je bila dosedaj popolnoma tuja . . . Ali tistega zagonetnega hrepenenja, ki ga je poklicalo včasi sredi noči, ni zatrl noben pomislek in noben sklep, da si je naposled moral priznati, česar se je od početka tako bal: Helena, hči njegove gospodinje, je priklenila nase vso njegovo dušo. Še vedno so bila sicer njegova pisma, ki jih je pisal Terezinki, vsa topla in žarka, a vse tiste besede, ki jih je pisala njegova roka preprosti deklici v daljšo domovino, je šepetalo srce njej, ki je bivala v njegovi bližini.

Tako se je zgodilo, da se je navezal na Heleno in njeno mater bolj, kot si je kdaj mislil. Večkrat mu je bilo težavno, kajti zdelo se mu je mnogokrat, da se je slep udal vetrovom, a naposled se je poslovil od pomislekov in je živel ves le njej in svoji mladi sreči . . . Domovino je gledal le še, kakor skozi motno steklo, in čim dalje časa je bival od nje, tem bolj mu je postajala tuja. Njegov dom je bil sedaj pri njej, ki jo je ljubil z isto mogočno ljubeznijo kakor prvo leto, dasi ga je s svojo lahkoživostjo mučila mnogokrat do obupa, a ravno zaradi te svoje skrivnostne nedosegljivosti se mu je zdela vedno še vsa tako zagonetno lepa kakor prvi dan. —

Izidor Rakar je slonel na divanu in prsi so mu sople nemirno, kakor da čutijo vse spomine, ki se pode preko njegovih vročih možgan.

— In zdaj naj jo pustim in grem! — je pomislil zopet in se iznova zatopil v svoje težke misli.

Naposled pa je vstal nenadoma, kakor da je v svojem sklepu gotov in se je napotil preko hodnika naravnost v njeno sobo.

Ko je vstopil, je stala Helena v domači višnjevi obleki pred zrcalom in si je vpletala v temne lase kričečo rdečo pentljo. Ko se je okrenila proti Izidorju, je padla na njen obraz vsa zlata solnčna luč, kajti okno je gledalo proti vztoku in tako jo je videl Izidor tisti hip še vso lepšo, kakor je bila v resnici.

Stopila mu je nasproti, mu smehljaje podala roko in ko ga je pogledala v oči, je nagnila glavo nekoliko nazaj, da se ji je vitki

vrat lahko napel, česar Izidor, kar je Helena že vedela, ni smel videti. In tudi tisti hip je naglo pritisnil svoje ustnice na njeno dehtečo belo polt, nato pa je sklonil glavo in razgrel vse njene razgaljene prsi z blaznimi poljubi.

„Ti si danes grozen, Izidor!“ ga je naposled lahko odrinila od sebe in mu zapretila z drobnim kazalcem, a hip nato je že zagrebla svoje prste v njegove dolge mehke lase in ga krčevito stisnila k sebi.

„A včeraj si bil zopet ljubosumen. Kako si čuden. Že štiri leta me poznaš, pa si še vedno tak kot prvi dan,“ ga je pokarala in kaznovala z resnim pogledom. „Še vedno si tako otročji! Kaj si morem, ako me sreča ta ali oni znanec in me spremi do doma. Ti pa seveda gledaš z okna tako črno, kakor da hočeš razsuti nad mojo glavo žveplo in ogenj.“

Izidor je gledal v preprogo, ki je tekla preko sobe v lahnih gubah, tupatam že precej oguljena, nato pa je povzdignil pogled k njej in ji odvrnil zamolklo:

„Toda ti tvoji znanci so vsi tako mladi, Helena!“ —

Helena se je zasmejala in ga lahko udarila v lice.

„Pusti take misli, Izidor!“ — mu je šepnila — „ti veš, da sem samo tvoja in da ostanem vedno vsa tvoja.“

Izidor je nekoliko pomolčal, nato pa je stopil k oknu, se nagnil na podboj, da je padla njegova senca daleč po sobi in stresel z glavo, da so se mu vsuli mehki kodri globoko na čelo.

„Pa kaj ti je danes?“ ga je vprašala Helena nekoliko začudeno in se mu počasi približala.

Izidor je zamahnil z roko in stopil razburjeno po sobi gor in dol, potem pa je naenkrat zopet obstal pred njo in ji povedal z mračnimi očmi:

„Domov pojdem! Še nocoj morda . . .“

Helena je razprla oči in ustnice in sklenila roke na prsih.

„In kdaj se vrneš?“

„Pravzaprav bi se ne smel nikoli več —“

„Nikoli več?“ ga je prekinila Helena osuplo in zardela do drobnih ušes.

„Toda jaz pridem zopet,“ je nadaljeval Izidor še precej mirno, — „pridem, če moram tudi za vedno pozabiti, kje sem se rodil. Saj me razumeš in veš, zakaj moram tako. No, stari ljudje so pač čudni, kaj hočeš, in moj oče ni izjema. Pojdem in mu povem, da mislim ostati v mestu, da se mislim poročiti s teboj in potem naj stori kar hoče.“ —

Helena ga je poslušala s povešenimi očmi, nato pa ga je prijela za obe roki in posadila k sebi na starikav divan.

„Da, tako stori, Izidor! Povej mu, da ne moreš več živeti na deželi, da tudi jaz nisem vajena in bi se oba grozno dolgočasila. Kar ti je namenil, naj ti da, saj si edinec in rad te ima, kakor je videti, gotovo ti ne odreče. In potem — potem se lahko poročiva. Drugače pa, saj veš, da ni mogoče!“

In nato je óvila obe roki okrog njegovega vratu in se nagnila nazaj tako, da je počivala njena glava v njegovem naročju.

Izidor Rakar je čutil toploto njenega vratu in hrbta in jo je poljubljal hvaležno, desnica pa, ki jo je položil na njeno belo roko, se mu je tresla.

„Ti si dobra, Helena, vse storim in potem se vrnem —“

Tako se je zgodilo, da se je drugi večer odpeljal na kolodvor. Kupé je bil skoro prazen, dva starikava gospoda sta dremala tam na drugem koncu. Izidor Rakar pa je stopil k oknu, kajti v prsih je čutil tako težko tesnobo, da bi najraje zopet zapustil kupé in odhitel skozi pomladansko noč nazaj k njej, ki je bila tisti hip začetek in konec vseh njegovih misli. Z neodoljivo silo jo je zaželel še enkrat poljubiti na mehke ustnice in jo poprositi še enkrat, naj se mu ne izneveri, pa kolesa so že zaškripala in vlak se je začel pomikati s kolodvora.

Izidor Rakar je zamižal, kajti v očeh je začutil skelečo toploto, nato se je stisnil v kot in podprl glavo z obema rokama. Žilice v sencih so mu utripale in v možganih je čutil, kakor da se mu širi za čelom neka težka sopara. Misli so mu bežale vse zbegane druga preko druge: zdaj so za hip obstale nad rodno očetovo hišo, a takoj nato je že vžival lepoto tega ali onega davnega večera, ko sta se sprehajala s Heleno tam zunaj mesta po tihi mračni aleji sama s svojo mlado srečo, a potem se je naenkrat zopet spomnil te ali one težke noči, ko je preklinjal njo in sebe zaradi njene lahkoživnosti, ki ji ni dala, da ne bi občevala z marsikom prav tako ljubeče in laskavo kakor ž njim . . . Sicer ga je znala prikleniti na se, da je kmalu pozabil na vse sklepe, ki so se mu porodili v duši v jezi in žalosti, a prišli so zopet trenotki dvoma in težke negotovosti, ali ga ljubi resnično ali le vara, kar je tiralo Izidorja skoro do obupa. Ob takih trenotkih je pač mislil na dom, na prijazno vasico Zabrdje, kjer ga pričakuje Terezinka. —

Izidor Rakar je skoro planil pokonci, kakor da se hoče siloma iznebiti tega neljubega spomina in je pritisnil vroče čelo na hladno šipo.

Vlak je hitel preko polja, gubečega se daleč tja v noč. Svetle iskre so švigale kakor velike kresnice mimo brzojavnih drogov in nebo je bilo jasno, vse zvezde so gorele na njem in gledale na zemljo kot skrivnostna belkasta očesa. Gledal je na visoko nebo in prvič v življenju se mu je zazdelo, da je takrat v rani mladosti izgrešil svoj pravi cilj. Ni se sicer jasno zavedal, kako pot bi si bil moral izbrati, a na vsak način tako, ki bi ga ne tirala nazaj v Zabrdje. To je čutil nocoj tako razločno kakor še nikoli. Ljubil je sicer tisti kraj, kadar je v samotnih urah mislil nanj v tujini, z veseljem je gledal v sanjah ponosno zidano hišo, ki je med vsemi najlepša in je namenjena njemu z vsem, kar ji pripada — a da bi moral ostati v njej do smrti in se ubijati z dolgočasno kupčijo, kakor sedaj oče Gregor, to se je zdelo Izidorju tako nemogoče, kakor da bi kdaj pozabil na svojo lepo Heleno. In če bi ga hotel oče k temu prisiliti? Če bo neizprosno in trd v svojem sklepu, kakor je bil mnogokrat pri kaki stvari, za katero se je resno odločil, kaj potem?

Rakar je stal pri oknu, ki se je zdajpazdaj lahko streslo in gledal v daljo, kjer se je tupatam zasvetila kaka luč, njegove misli pa so bile že tam daleč za gorami, tam daleč v preteklosti, ki se je nerad spominjal in ji je skušal zdaj kakor za poizkušnjo zopet podati roko. O tistih dneh je sanjala njegova duša, ko je kot devetnajstleten mladenič gojil tako nizke upe, da bi jih skoro dosegel z roko. Takrat se je pričel zavedati popolnoma, da postane nekoč najbogatejši posestnik v Zabrdju, da si bo izbral družico in živel z vso dušo le v blagodat svoje rodbine. In tudi Terezinka je mislila tako; kajti vse, kar ji je govoril, je bila tako sveta resnica, da bi bil prisegel nanjo sam, upala je ž njim in skrivala kakor on pred drugimi sladko skrivnost, ki sta si jo povedala pozno v noči na kresni večer. Takrat je Izidor prvič poljubil dekliške ustnice in ko mu je pogledala s svojimi velikimi plavimi očmi boječe v obraz, se je sklonil k njej drugič in jo poljubljal ves srečen v tiste brazgotine, ki jih je pustila bolezen v njenem obrazu. Nikoli nista vžila tako lepih noči, niti tisti večer, ko se je poslavljal in odhajal v daljno mesto na trgovsko šolo, ni bil več tako iskren, dasi je čutil sam, kako težko se loči od nje . . .

Zdaj so minula od tega že skoro štiri leta in pol, pa Izidor Rakar se je vendar spominjal tistih modrih oči, ko ji je podajal roko, in tudi tega se je natanko spominjal, da je drugo jutro gledala za njim z vežnega praga, dokler ni voz izginil globoko v dolini.

In zdaj so ga ti spomini samo jezili, ker je spoznal, da je bil takrat neizkušen mladenič in da je bilo vse le nekaka igrača, ki jo hočejo drugi sedaj uresničiti . . .

Stisnil je ustnice in odstopil od okna; nato je razgrnil površnik in legel ter zatisnil oči.

In kmalu je videl zopet pred seboj svojo prekrasno Heleno z labodjim vratom in vročimi ustnicami, ki mu jih je darovala vselej, kadar je bil žalosten ali otožen. Iztegnil je roke, da jo hoče potegniti iz tujine s seboj, nato je zavzdihnil globoko in se obrnil v drugo stran, vlak pa je bežal bliže in bliže proti njegovi domovini.

(Dalje prihodnjič.)

R. Jakopič:

IV. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu.

Zopet enkrat so se ugnezdili jugoslovanski umetniki v onem gostoljubnem kraljevem mestu nad Savo, ki jih je že pred leti tako prisrčno in sijajno sprejelo.

Bilo je leta 1904., za časa kronanja Nj. Veličanstva kralja Petra, ko se je vršila poleg drugih slavnosti tudi otvoritev I. jugoslovanske umetniške razstave. Prvič so se takrat zblížala jugoslovanska plemena v skupnem kulturnem delu, prvič jim je bila tu dana prilika, se med seboj spoznavati in preudarjati, koliko more dati drug drugemu, koliko more pričakovati drug od drugega. Odprli so se jim široki razgledi v bodočnost, ko naj v skupnem prizadevanju vzcete skupna samostojna kultura. To so bili bogati, zlati dnevi, prepojeni z navdušenjem in nadepolno gorečnostjo. Radostno delo, prisrčno sporazumljenje in veselo uživanje je rodilo v marsikom ponosne, zmagovite sanje, ki naj razlivajo po njem moč k vztrajnemu boju za bodočnost. Kajti resničnost je trda ukazovalka, ki zabranjuje popolno izražanje čiste volje, ki izrablja najboljše moči za negativno delo; kar ostane za pozitivno izpolnitev, je le prav malo in mnogo energije in zatajevanja je treba, zadovoljiti se z majhnim in vztrajno polagati skalico na skalico, da se vendar enkrat — morda čez mnogo, mnogo let vzdigne veličastna stavba, katero si sanja duša v svojih svetih urah.

Josip Premk:

Tobijeve noči.

II.

Stari Rakar se je prebudil nenadoma, kakor da ga je nekdo poklical. Stresel se je in natanko je čutil, kako mu srce nemirno utriplje; takoj nato pa se je zavedel in spoznal, da je videl tiste grozne reči le v sanjah in se je le v spanju tako zelo prestrašil. Okrenil je glavo, da je pernica rahlo zašumela in pogledal po sobi, kjer je bilo svetlo kakor podnevi. Pozabil je spustiti na oknih zastore, in zdaj je bila vsa soba polna bele mesečine. Natanko so se razločile na mizi različne trgovske knjige, papirji in zavitki in tudi njegovi dolgi beli lasje so se svetili v mesečini kakor srebrno predivo. Že se je sklonil, da bi vstal in spustil na oknih zavese, pa je obsedel v postelji, naslonjen s komolcem ob vzglavje, kakor da se mu ne ljubi in je le mirno in zamišljeno gledal tja proti široki mizi, ki je bila vsa pokrita s knjigami in papirji. In njegov obraz je bil videti tisti trenotek še mnogo starejši, nego je bil v resnici. Guba je temnela poleg gube in nizko čelo se mu je zgubančilo in zožilo tako, da so se goste obrvi skoro dotikale belih las, le tiste majhne žive oči so gledale po sobi tako svetlo, kakor da nečesa iščejo . . .

Blodile so po kotih, a se zopet in zopet zagledale tja v knjige in trgovske papirje, ki so ležali na široki mizi. In staremu Rakarju se je zazdelo tisti hip, da bi vstal in uničil vse do zadnjega lističa, sežgal in zmetal na gnojišče, potem pa zaklenil to sobo in je ne prestopil nikoli več. Vse, kar je kdaj upal v samotnih večerih, ko je delal različne račune ob brleči luči mnogokrat pozno v noč, vse naj bi izginilo v prazen nič in on sam bi odšel proč iz tega kraja, kjer je pustil vse svoje moči. Kolikokrat je mislil na ta čas, ko bo onemogel in star in se mu ne bo več ljubilo ukvarjati se s kupčijo; pa zdaj, ko je prišel tisti čas, ni v hiši sreče, kakor jo je želel sebi in sinu Izidorju; sama puščoba je in dolgčas, da bi človek najraje zbežal z lastnega doma.

Skoro mineta že dva meseca, odkar se je vrnil Izidor, a ves ta čas nista izpregovorila z očetom niti ene prijazne besede. Takoj prvi večer mu je povedal, da se misli poročiti v tujini, in to je bilo staremu Rakarju dovolj. Bilo mu je, kakor da je tisti hip zagrabil

nekdo vse njegove najsvetejše upe in jih vrgel v globok prepad; ali kakor je ljubil svojega edinca, je sklenil vendar trdno vztrajati pri svojem sklepu, pa četudi ostane na starost sam. Da bi videl kdaj, kako prodaja sin vse, za kar se je trudil toliko in toliko let in prepušča njegov dom tujim ljudem, ta misel se mu je zdela tako grozna, da je hodil par dni okrog kakor brez pameti. Ni se brigal ne za posle, ne za kupčijo, pozabljeni so ležali računi in različni zapiski tam na mizi, niti pisem se mu ni ljubilo odpirati. Čemu neki, saj ni imel nikogar več, da bi se zanj trudil in mučil, kakor dosedaj s tolikim veseljem za Izidorja. Postaralo se mu je lice še bolj; vesele oči so gledale mrko in temno, in glava mu je klonila globoko na ozke prsi, da so se Zabrdčani začudeno ozirali za njim, če je prišel slučajno skozi vas. A umikal se je tudi vaščanov; po cele dneve je lazil tam daleč za vasjo ob samotni žagi, posedal po tramovih in se vračal proti domu šele z mrakom. In čutil je, da nosi tudi Izidor težko vest, kajti umikal se ga je tako spretno, da se nista srečala po ves teden. Slišal ga je sicer vedno, pa naj je prišel domov ponoči ob zgodnji ali pozni uri, saj se je prebudil skoro vsake pol ure, vendar ga je pustil, da je v miru odšel po stopnicah gori v svojo sobo, kjer je hodil gor in dol nemirno mnogokrat dolgo v noč. In stari Rakar je rad poslušal nad svojo glavo te Izidorjeve korake, kajti vedel je, da premišluje in misli nanj... morda se celo kesa in se še premisli, ko uvidi svojo veliko zmoto. Saj vendar ni mogoče, da bi mu v tujini srce tako otrpnilo, da bi pozabil na vse in ne čutil prav nič več niti zanj niti zanjo, ki ji je vendar pisal tako lepa pisma.

In stari Rakar se je spomnil Terezinke, pred katero si sedaj ni upal stopiti. Pa kako tudi! Kolikokrat je prišla na večer k njemu, in ko sta sedela tam zunaj pred hišo na klopi, mu je pokazala včasih kako Izidorjevo pismo, ki ga je bral stari Rakar z istim veseljem kakor deklica sama. In potem sta govorila o njem tako zaupno kakor oče in hči. Stari Rakar ji je pripovedoval, kako uredi stanovanje, kaj vse še namerava prenoviti in predrugačiti, in Terezinka ga je poslušala in mu gledala verno v njegove odkritosrčne sive oči, ki so se iskrale veselo, kakor da že uživa s sinom vso to srečno bodočnost. Ako pa ni bilo Terezinke, je stopil z nočjo sam k Drmalčevim; kajti govorilo se je že dolgo po vsem Zabrdju, da je med Drmalcem in Rakarjem, kar se tiče Terezinke in Izidorja, že davno vse sklenjeno. In stari Rakar je bil te govornice skoro vesel, kajti Terezinko je ljubil kakor svojo hčer. Terezinka pa se ga je s

časom oklenila kakor svojega očeta. Da, včasih mu je zaupala celo več, posebno zadnje leto, ko so bila Izidorjeva pisma nekako redka in hladna. Pa stari Rakar jo je tolažil s tem, da tudi njemu ne piše več tako pogosto, najbrže zaradi preobilega učenja in drugih skrbi; pa saj se skoro vrne in potem ne odide nikoli več. In potem je prišel resnično, toda bogve, kako je pozdravil Terezinko, da ga pogleduje sedaj tako boječe in očitajoče, in da nima niti Drmalec zanj več tako prijaznih besed kakor poprej . . .

Stari Rakar je slonel v postelji in podpiral čelo s svojo suho desnico, v srcu pa mu je bilo težko, da bi se najraje razjokal nad svojo nesrečo. Vse, kar je upal toliko let, se je umaknilo tja nekam daleč, on sam pa je ostal s svojo težko prevaro na kraju, kjer je upal doživeti še toliko lepih dni . . .

Prav počasi je odgrnil odejo in stopil na tla poleg postelje bosonog, nato pa nataknil suknjene copate in ogrnil plašč, ki je visel na kljuki poleg vrat in stopil k oknu.

Zunaj je bila mirna poletna noč. Zrak je dišal po pokošeni travi in veter, ki je majal koncem hiše staro lipo, da je pritajeno šumela, je prinašal od nekod iz doline hripavo pasje lajanje. Strehe posameznih hiš so se jasno odražale v svetli mesečini druga od druge, celo šipe na malih oknih so se tupatam svetile, kakor da gori v hiši luč, in stari Rakar je popolnoma razločil tam na kraju rumenkasto pročelje Drmalčeve hiše in tista dva okna nad pritličjem, kjer je spala Terezinka.

Gledal je tja pozorno, kakor pred dobrimi štirimi leti, kadar se je Izidor ponoči kje zakasnil in ga je pot gotovo privedla tam mimo. A tokrat je bilo tam doli vse mirno, niti senca ni padla čez pot, in stari Rakar je naposled z mračnim obrazom potegnil preko okna rdečkasto zaveso. Tudi k drugemu oknu je že pristopil in iztegnil roko, pa se je obrnil in stopil k omari, prasnili z vžigalico ob zid in prižgal svečo, ki je stala na mizi in šele potem zagrnili tudi drugo okno.

Sedel je k mizi, odprl par pisem, ki so ležala na mizi že bogve koliko časa, nataknil naočnike in pričel čitati; pa kmalu je porinil zopet vse skupaj na konec mize in odprl miznico, kjer je imel shranjena Izidorjeva pisma.

Takrat se mu je zazdelo, da je zunaj v veži zaškrtal zapah. Prijel je svečnik in odprl vrata na široko, da je bilo svetlo po vsej veži, sam pa je stal na pragu in je držal svečo visoko, kakor da hoče bolje videti. Ključ je v zapahu zahreščal drugič in hip nato

je vstopil Izidor, ki je obstal začudeno pri vratih, kakor da se je prestrašil lastnega očeta.

Stari Rakar se je hotel prvi hip obrniti, pa je obstal in ga gledal molče in skoro sočutno, kajti Izidorjev obraz je bil čudno bled in suh; dve temni gubi sta mu križali čelo, kakor da se je postaral v teh dveh mesecih za par let. Zaklenil je vrata in potisnil ključ v notranji žep, nato pa je stopil naprej in hotel mimo njega molče; pa kakor da ga je nekdo ustavil, je za hip obstal pred njim, da mu je padala luč naravnost v blede obraz.

„Kaj ste me čakali?“ je povprašal zamolklo, ne da bi pogledal očeta, ki je postavil s tresočo roko svečnik na mizo in sedel nato na stol poleg vrat, kakor da se pripravlja za daljši razgovor. Pogledal ga je parkrat z očitajočim pogledom, nato pa je lahno stresel z glavo in komaj vidno zganil z desnico.

„Mislim,“ je dejal naposled in gledal mrko v tla — „da si že v tistih letih, ko mora vedeti človek, kaj in kako je prav, ne da bi mu še kdo svetoval! Sicer pa sem ti že dovolj govoril —“

Izidor je počasi dvignil glavo in tudi obrvi je povzdignil visoko, nato pa je skomignil z rameni in stopil korak bliže k mizi.

„Povedal sem vam, kar sem sklenil in kar čutim tudi sam, da sem že v letih, ko lahko ločim slabo od dobrega; mislim, da je med nama vse dogovorjeno . . .“

Stari Rakar ga je pogledal osuplo, dasi je bil skoro pripravljen na tak odgovor; kajti v Izidorjevem glasu je trepetala razburjenost in neka globoka žalost, ki je pačila tudi njegov obraz v neprijetne in mrke gube; nato pa mu je pogledal naravnost v oči in je iztegnil suhljato desnico, kakor da mu ukazuje.

„Izidor! Od trmoglavosti do kesanja je en sam korak in ti ga storiš prej, nego danes misliš. Zdaj si še kakor pijan, nič čistega ni v tvojih mislih, kakor mošt so, toda ko spoznaš, da si ravnal napačno, bo mogoče že prepozno. Tam v tujini so te zastrupili; danes vem, da bi bilo mnogo bolje, ko bi te nikoli ne poslal od doma; pa če se je že zgodilo, izpreglej vsaj zdaj, ko si zopet doma in se ti je treba odločiti . . .“

„Oče, povedal sem vam!“ ga je prekinil Izidor nekoliko tišje; stari Rakar pa je zamahnil z desnico, kakor da ga ne mara poslušati.

„Vem, kar si mi povedal!“ je odvrnil mirno — „ampak vse tisto, Izidor, so samo besede, ki se ti zazde prav kmalu tako nezmiselne, kakor je zdaj nezmiselna ta tvoja trmoglavost.“

„Če pa se zgodi narobe?“ je opomnil Izidor zateglo in s odudarkom.

„Potem nimaš v prsih več srca, potem nisi več naš človek in ne moj sin!“ mu je odvrnil oče skoro razburjeno, kmalu nato pa je nadaljeval bolj mirno:

„Sicer pa stori, kakor hočeš! Povedal sem ti, kako sem sklenil jaz in tudi ti si bil nekdam svojih misli. Če pa hočeš ravnati sedaj drugače, je bolje, da odideš čim prej, kajti takega življenja nisem vajen . . . Samo sramoto si nakopal na mojo staro glavo, in tudi ti sam menda ne moreš stopiti z mirno vestjo po vasi, kjer govore zdaj samo o tebi in Terezinki. Štiri leta si lagal, pomisli! Bolje bi bilo, da bi ji ne pisal nikoli!

Izidor je gledal v tla kakor grešnik, tako se je videlo, kakor da si ne upa pogledati nikamor, dasi je čutil v prsih težko tesnobo, žalost in jezo obenem, pa ni našel niti ene prave besede, da bi dal duška tej svoji bolečini.

„In kako te je pričakovala . . .!“ je izpregovoril stari Rakar tiho, kakor da mu je vstal v duši najslajši spomin: „Še meni, ki sem star in ne mislim na take stvari, je bilo pri srcu prijetno in toplo, kadar sem jo slišal govoriti o tebi. Otrok je, nedolžen otrok, Izidor, pa vztrajno in dobro dekle, ki te je čakala vsa štiri leta tako udano in potrpežljivo, da se mi je mnogokrat zasmilila. Če sem se hudoval nad teboj, te je zagovarjala, če nisem hotel takoj ugoditi kaki tvoji prošnji, je prosila zate kakor sestra in če ni mogla drugega, pa je prišla tu mimo hiše, samo da je videla tvoj dom. Sedaj pa je ni . . . in bogve, kako bo ubožica pretrpela ta udarec. Sram me je, da si ne upam mimo Drmalčeve hiše — zaradi tebe, Izidor!“

Izidor je stal ob mizi bled in ves ponižan; z levico se je opiral ob stol, kolena pa so se mu tresla kakor mrzličnemu. V dnu duše se mu je zganilo nekaj, kakor usmiljenje, in ko je pogledal v očetov upali obraz, se mu je zahotelo z vso silo, da bi se nenadoma izpremenilo vse okrog njega, da bi izginila v nič vsa preteklost in da bi odpadle vse te težke vezi, ki ga še vežejo na domačo grudo . . .

„Kaj premišljuješ, Izidor?“ ga je opomnil oče komaj slišno in se mu počasi približal. „Spametuj se, Izidor! Saj vem, da nisi zloben, le tujina te je čisto pokvarila.“

„Pa kaj hočete?“ ga je povprašal, dasi je sam komaj vedel, kaj je izpregovoril.

„No, sedaj pa še vprašaj! Saj ne govoriva o stvari prvokrat,“ mu je malce osuplo odvrnil oče in iztegnil desnico proti oknu, kakor da hoče pokazati z roko, kam merijo njegove misli. Nato pa

je pristopil čisto k njemu in mu položil desnico na ramo: „Veš, že iz usmiljenja in zaradi obljube bi moral ravnati tako, drugo pride itak s časom samo. Saj ni napačno dekle, najboljša, kar jih poznam tod okrog in nekdam si jo tudi sam . . . pa saj veš, kako je bilo pred leti in kaj si ji obljubljal v pismih. Premisli vse to in razišodi po pameti, pa boš mojih misli!“ . . .

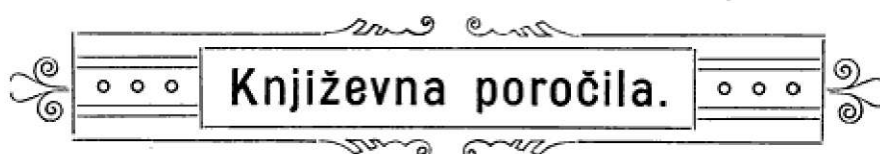
„Saj sem preišljeval,“ je zamrmral Izidor, da ga je oče komaj razumel, „pa se mi zdi, če bi se zgodilo, da bi bila nesrečna oba!“

„Seveda, ko ti je v mislih še vedno tista Helena, ki ti je zmešala pamet z bogve kakšno lažjo! Jaz pa ti pravim, Izidor: Kar je bilo v mestu, naj ostane tam! Tebe pa čaka dom in nevesta tukaj, kakor si odločil nekdam sam!“

„Ali ona me čaka kakor Terezinka,“ je zavzdihnil po dolgem molku in pogledal očeta s široko odprtimi očmi.

„Pa stori, kakor ti velewa srce! Toda v to hišo —“ in pri tem je pokazal s kazalcem v tla — „je ne bo nikoli!“

Zunaj pri fari je udarila polnočna ura in stari Rakar se je obrnil proti postelji.

Ivan Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. II. del. Doba narodnega prebujenja (1848–1868). Ljubljana, 1911. Založila „Katoliška bukvarna. 8°. VIII + 475 str.

Literarno-zgodovinski kritiki pristojna naloga, da podrobno pokaže, kako je Grafenauer predelal ogromno slovstveno gradivo, o katerem govori drugi del njegove zgodovine; meni preostaja le to, da povem svoje mnenje o celoti s kulturno-političnega stališča in da v tem okvirju podam nekatere podrobnosti.

Grafenauerjevo naziranje o slovenski kulturi in političnem življenju te dobe in njegovo presojanje naših takratnih mož se v glavnih potezah ujema z onim, ki ga zastopa „levica“ naših literarnih in političnih zgodovinarjev. Ako se mu očita od „desničarjev“, da je preveč upošteval „levičarje“, ne more ta očitok omajati temelja, ker so pretrdna dejstva, na katerih sloni sodba in obsodba. Pač pa se pridružujem mnenju „desničarjev“ v tem, da bi bila oblika lahko mirnejša, ker deluje resnica že s svojo notranjo močjo in ne potrebuje za svojo prepričevalnost še zunanje, recimo nekake brahijalne sile.

Ni dovolj, da pokažemo, kaj je kdo storil dobrega, marveč je treba tudi povedati, koliko je uničil ali prikrajšal boljšega, nego je bilo njegovo. In to se je sedaj storilo glede Bleiweisa in njegovih drugov na literarnem in političnem polju. Drugi pridejo na vrsto ob svojem času. Ono tradicionalno slovensko zgodovinopisje, kulturno in politično, se ne more vzdržati, ker je v nasprotju z življenjskimi dejstvi.

Josip Premk :

Tobijeve noči.

III.

Takoj po obedu je odšel Izdor v svojo sobo, razgrnil po mizi široko polo papirja in zastavil pero odločno, kakor se je namenil, pa so mu zastale misli že pri drugem stavku. Stopil je do okna in potem zopet k mizi, pa je napisal samo par nerodnih besed in zopet prenehal. Naposled je raztrgal papir na drobne kosce in vzel iz miznice drugo polo. Zatisnil je oči, kakor da hoče še enkrat premisliti vse, za kar se je odločil, nato se je sklonil nizko nad papir in pričel s tresočo roko :

Draga Helena!

Ne sodi me napačno, ko prečitaš te vrstice, saj veš, da bom nosil do konca dni v svoji duši le tebe, ki si začetek in konec vseh mojih misli; toda med nama stoje žalibog druge osebe, ki nama branijo, da bi kdaj uživala tisto srečo, ki sva jo sanjala tako hrepeneče. Vztrajal sem ob svojem sklepu v trdnem upanju, da se oče morda vendar premisli, a vse zaman: on je trd in neizprosni kakor prvi dan. Lahko se sicer zopet vrnem k tebi a prišel bi praznih rok, berača pa menda ne boš jemala, in zato je bolje, da se najini poti ne srečati nikoli več. Žalostne so te besede in mnogo noči sem prečul v mučnem razdvojenju, predno sem se odločil, da jih napišem. Ti me morda prekolneš. Ne stori tega, Helena, zakaj, da ti je mogoče pogledati v mojo zbičano dušo, bi me pomilovala in trpela tiho z menoj! Kajti niti enega veselega trenutka ne vidim v svoji bodočnosti, samo puščobo in žalost gledajo moje oči, in če pomislim v teh težkih urah na čas, ko sem živel ob tebi, se mi zahoče, da bi končal to grozno življenje kakorkoli že . . . Toda vztrajati hočem zaradi očeta, izpolniti mu hočem največjo željo, da bo miren in srečen preživel svojo starost tako, kakor jo je upal ves čas, ko sem živel jaz v tujini vse lepše življenje nego sedaj. Oženim se, draga Helena, oženim se s tisto deklino, ki jo ti tako sovražiš, in vse življenje bom živel ob njeni strani, kakor sem ji nekoč obljubil. Kakšno bo to življenje, ne vem; ali toliko čutim, da bom gojil v svojem srcu do teh ljudi samo sovraštvo. Sreče ob meni ne bo uživala, ali pokoriti se jim moram zdaj vsaj na videz, ker drugače ni mogoče. Zato me pozabi, Helena, kakor da me nisi nikoli poznala! Upam, da bo tebi lažje nego meni, ki se

zdim samemu sebi kakor jetnik v težkih okovih, ti pa si prosta, mlada in lepa — pametna pa tudi dovolj, da boš znala iskati svojo srečo!

Izidor.

Ko je napisal zadnjo besedo, si je oddahnil, kakor da je odložil težko breme, nato pa je zatisnil oči in sklonil glavo nizko na prsi.

In tisti trenotek je videl dvoje belih rok, ki pritiskajo davno zaželjeno pismo k drobnim rdečim ustnicam, a ko odtrgajo ovitek in begajo njene lepe oči čim dalje bolj nemirno med drobnimi vrsticami, se pojavi v kotu tistih rdečih ustnic trpka poteza in kmalu nato so njene oči vse zasolzene. Nenadoma so se razpršile v nič vsi njeni upi; vse, kar ji je obetal, je postalo grda laž in zdaj, ko se ji je zdelo, da je že čisto blizu svojega cilja, da postane vsak hip vsa njegova, jo je zavrnel in se poročil z drugo — —

Izidor je planil pokonci s stisnjenimi pestmi in čelo mu je temnelo v gubah kakor starcu.

Segel je po pismu in ga raztrgal na drobne kosce, nato pa je iznova pomočil pero v črnilo in ji pisal list poln najslajšega upanja brez vsake temne misli, kakor da je njuna bodočnost lepša od rožnega maja... Vso težko bol prikritega gorja je skušal preliti v iskrena čustva tiste nerazumljive blaženosti, ki jo je začutil vselej, kadar je pomislil na vso sladko zagonetnost njene lepote. Roka mu je nemirno bežala po belem listu, kakor da mu vre v tresoče pero curek krvi naravnost iz srca; ali vendar se mu je zdajpazdaj zazdelo, kakor da je vse to silen žar zadnjega plamena, ki je bruhnil s težko silo skozi debelo plast hladnega pepela. In ta slutnja je begala preko njegovih možgan silneje in silneje, dokler se ni zgrozil ob plahem vprašanju: ne bo li njena bol po tej sladki laži tem večja? In zopet se je zazdel sam sebi ves majhen in malodušen, slabič, ki verjame, da je vse to njuno hrepenenje in upanje le laž in tolažba zaradi tega, ker mu je tako povedal oče, ki gotovo še ni nikdar nosil v svojem srcu toliko lepote kakor on. In zaradi njega, da bi se sedaj poslovil od nje, ki mu je vse na svetu in pričel živeti to pusto jesensko življenje s kozavo Terezinko v dolgočasnem Zabrdju?

Čutil je, kakor da mu nekdo sega s koščeno roko globoko v prsi, in mu hoče iztrgati vsak najneznatnejši čut, ki ga še goji za njo; a ko je pričel premišljevat mirneje, ni našel niti ene poti, ki bi ga rešila . . .

Segel je po pismu in ga vtaknil v žep, in ko je premislil še enkrat vse, kar ji je pisal, se je skoro skesal; kajti neka temna

zavest, ki je ni mogel udušiti, ga je mučila venomer, da je lagal. Sicer je bila vsaka beseda utrip njegovega srca, ali v trenutkih, ko je mislil mirno in premišljeno, je gledal skoro razločno v tisti prepad, čez katerega ne bo mogel do nje . . . In baš vsled te zavesti so iskale njegove misli včasih najtemnejšo pot, ki bi ga pripeljala do krutega maščevanja. Od početka se je skoro prestrašil tega namena, a čim bolj je spoznaval, da je proti očetu brez moči, tem strašneje se je oklenil tega groznega sklepa, ki se je porodil v njegovi duši iz najtrpkejših bolečin: maščevati se z udanostjo in pokorščino tako vztrajno, kakor želita oče in Terezinka, ki bosta potem oba objokovala to njegovo poslušnost.

In te misli se je razveselil tudi tisti trenotek kot edine rešiteljice, dasi je bilo v njegovem srcu še vedno toliko plemenitosti, da se je skoro vedno zgrozil, kadar je pomislil na to . . .

Vstal je od mize in stopil po sobi gor in dol, potem pa je obstal pred oknom, ki je bilo odprto na stežaj.

Nad vasjo je počival mir poletnega popoldneva, le tam iz dalje, od travnikov, ki so se vzpenjali precej visoko v brdo, so prihajali nerazločni glasovi koscev, ki so razmetavali in sušili dišeče seno. Postolka, ki je gledala nanje iz soparne višave, je tisti trenotek padla tja nekam za polje, hip nato pa se je zopet dvignila, vztrepetala na to parkrat v zraku in izginila v dalji, kakor da se je raztopila v razbeljenih solnčnih žarkih. Izidor je gledal še nekaj časa v tisto stran, potem pa vzel klobuk in odšel počasi nizdol po stopnicah. V veži se je okrenil proti očetovi sobi, pa je pred vrati postal in pritisnil uho na ključavnico. Pa v sobi je bilo vse tiho, kakor po vsej hiši. Pogledal je po široki veži, kakor da ne more razumeti te dolgočasne puščobe, nato pa se je naglo obrnil in odšel skozi zadnja vrata na dvorišče.

Razmršen petelin, ki je ponosno vodil ob zidu svojo kurjo družino, se je obrnil oblastno in zakokodakal, kakor da mu Izidorjeva prisotnost ni po volji, nato pa potegnil z desno perotjo po tleh in udaril s kljunom po najbližji kokoši, da so njene tovarišice prestrašeno pobegnile daleč tja na konec dvorišča, kjer so bila naložena smrekova debla v visoko skladanico.

Izidor je šel preko dvorišča in se ni ozrl nikamor. Ko je stopil na kolovozno pot, ki se je vila koncem hiše, je pogledal doli po vasi in nekoliko postal, nato pa se obrnil na desno in odšel počasi po lahno vzpeti poti ob nizkem grmičevju, za katerim je šumel ozek potok. Pot se je kmalu oddaljila od vasi in se spustila ne-

koliko navzdol, ob obeh straneh pa se je dvigal hrib, da je bilo Izidorju skoro popolnoma hladno, kajti solnce je pošiljalo svoje žarke že precej poševno v globel, ki je vodila k Rakarjevim žagam.

Izidorju sicer ni bilo na tem, da bi pogledal k delavcem na žagi, ampak po tisti poti je hodil najraje, ker je bilo samotno in mirno. Malokdaj je srečal človeka in še tisti, ki so hodili tam okrog, so bili delavci na žagah njegovega očeta in največ iz sosedne vasi onkraj hriba.

Tako je romal tisto pot skoro vsaki dan, a samo tja do znamenja, ki je stalo zanemarjeno in zapuščeno na parobku smrekovega gozdiča, odkoder se je že videlo na žage in tja daleč po ozki dolini. Tam je navadno postal, poslušal nekaj časa zveneče šumenje, ki je prihajalo sem od žag, nato pa odšel tik ob znamenju po ozki in slabo shojeni stezi naravnost v hrib. In vsakokrat, ko je zavil ob znamenju navzgor, je mračno pogledal staro kapelico, kakor da mu ne ugaja razpraskani sv. Anton, ki v svoji zanemarjenosti res ni bil nič kaj podoben častitljivemu svetniku. Toda Izidorja ni motilo staro znamenje, ampak težki spomini, ki so se mu vselej, kadar je stopil tam mimo, vzbudili v srcu tako jasno, kakor da se je zgodilo vse šele pred par dnevi. Prav po tej stezi sta se napotila pred dobrimi štirimi leti s Terezinko na kresni večer h grmadi, ki so jo zaneli Zabrdčani vrh hriba.

Jasna noč je bila takrat in čudovito tiho in tajno je bilo v gozdu, da sta si komaj upala govoriti naglas. Mesečina jima je lila v obraz s svojo blede svetlobo in kakor še nikoli, se mu je zazdela Terezinka lepa, da se tam doli ob znamenju, predno sta stopila na pot, ni mogel premagati. Nagnil ji je glavo in jo poljubil naravnost na ustnice in s tem prvim poljubom, ki ga je kdaj dahnil na dekljče ustnice, je začutil, da ji je obljubil in povedal več, nego je mislil . . .

Zdaj pa so bili potopljeni vsi ti spomini v trpko kesanje, celo sovražil jih je, kadar je zopet stopal po tej stezi, kjer so mu prihajali nasproti z nekim skrivnim očitanjem, kakor da je ravnal takrat zlobno in krivično . . . Ali kljub temu skoro ni bilo dneva, da bi ne šel po tej stezi, kajti kljubovati je hotel vsemu, kar ga je hotelo odtrgati od nje, ki jo je vzljudil tam v daljni tujini. V gotovih hipih je gorelo v njegovem srcu samo sovraštvo do vsega, kar ga veže na ta kraj in ob takih trenutkih je hodil najraje po kraju, ki mu je bil nekdanj ves svet, a ga je hotel oskruniti zdaj z najzlobnejšimi mislimi, ki so se mogle poroditi v njegovi duši. Težka je

bila tista pot in mnogokrat se je zgodilo, da jo je blagoslovil z globokim vzdihom, kajti nekaj, česar ni razumel, je trpinčilo vse njegove misli in sklepe. Morda bi bil lahko dognal vzrok svojega zagonetnega nemira, da se je popolnoma vdal spominom tistega kresnega večera . . .

Tisto popoldne je obstal ob znamenju s čudno mračnim obrazom. Gledal je gori po stezi, ki se je vila med smrečjem strmo v hrib, kakor da se ne upa napotiti po njej, nato pa je stresel z glavo in odšel počasi doli proti žagam.

Par delavcev, ki so prekladali razžagane deske, se je ozrlo po njem in najstarejši je privzdignil zaprašen klobuk in mu pokimal v pozdrav. Izidor se ga je spominjal po obrazu; kajti pred štirimi leti skoro ni minulo dneva, da bi ne bil prišel tja, in že takrat se mu je priljubil stari žagar Bernard, ki je bil že od mladih nog v službi pri njegovem očetu. Doma ni bil iz teh krajev; priromal je kot popotnik skozi Zabrdje in ostal pri Rakarju, kakor so pomnili in pravili starejši ljudje.

„Kako je, Bernard?“ ga je ogovoril Izidor in obstal kraj pota.

Stari Bernard je prikimal in zakričal na vse grlo. Kajti na žagi so hreščale in cvilile deske, da se je govorica težko razumela.

„Pravkar so odšli, mislim, da še pol ure ne bo od tega!“

Izidor ni vedel, ali je Bernard ta čas, odkar ga ni videl, oglušil, ali ga je napačno razumel, zamahnil je z roko in hotel dalje; pa stari Bernard je bil že pri njem in se mu smehljaj z vsem svojim zgubanim, zagorelim obrazom.

„Dolgo vas ni bilo, dolgo, Izidor! Kaj bi rekel, skoro bo štiri leta ali pet, če ne več. In izpremenili ste se, prav po gospodi ste se vrgli! Skoro bi dejal, da bi vas ne spoznal, ko bi ne bili izpregovorili!“

Izidor se je nasmehnil zgovornemu starcu, kar je Bernardu menda zelo ugajalo, kajti potegnil je s hodnim rokavom po potnem obrazu, nato pa pomežiknil z levim očesom in namignil Izidorju, kakor da mu hoče povedati kako važnost samo med štirimi očmi.

„Kaj bi rekel,“ mu je šepnil, ko sta stopila par korakov proti cesti, ki je stala koncem žage, „takega imam, da bi ga pil vsak cesar. Ampak nima ga, zakaj skuhala sva ga na skrivnem z Grogom; ta se razume na take stvari kot noben drug. Sama, pravim, brez vseh dacarjev in tistih podreptnikov, ki branijo ljudem pošteno žganje.

(Konec prihodnjič.)

Josip Premk:

Tobijeve noči.

(Konec.)

In stari Bernard, ki je lezel že v dve gubi, je stopil v uto, v katero so vodila tako nizka vrata, da se je moral malce upogniti, Izidor pa je sedel na vegasto klop, ali bolje na oguljeno desko, pribito na dva kriva kolčka, ki sta stala ob uti in je gledal z nekako zadovoljnim obrazom po ozki dolinici. Vsaka stvar ga je spominjala brezskrbnih let, ko je pohajal in tekal tam okrog kot bosopet deček in čez nekeje let potem že kot razumen nadzorovalec, dokler ni odšel in skoro pozabil na te kraje in ljudi . . .

Toda ni mogel dolgo premišljevat, kajti stari Bernard se je že zopet pojavil med vrati z zelenkasto steklenico.

„No, napravite požirek, eh — kaj pravim požirek, dva ali pa tri, kolikor se vam ga hoče. Škodilo vam ne bo, zakaj ta je za vse bolezni.“

Izidor pa je odkimal.

„Ni mi do žganja, Bernard!“

Stari Bernard se je začudil na vso moč, potem pa je zmajal z glavo in dejal resno:

„Bolni ste, bi dejal, če vam ne diši tak priboljšek, ki ga je sama moč in zdravje.“

In v dokaz resničnosti svojih besed je nastavil steklenico na debele, razpokane ustnice in napravil par prav krepkih požirkov.

„Za zadnjo popotnico bi ga pil,“ je dostavil in slastno mlastnil z jezikom. „Vi pa se ga branite, kakor da bi bil otrov!“

„Sedite raje, Bernard, in povejte mi, kako ste kaj ta čas živeli, ko se nisva videla.“

Stari Bernard je potisnil svoj zaprašeni klobuk globoko na tilnik, postavil steklenico pod klop in sedel poleg Izidorja tako počasi in previdno, kakor da se nič prav ne upa v tako neposredno bližino svojega gosposkega gosta.

„E, dobro, bi dejal, ali kakor že hočete. Po navadi! Letos smo posekali gori v Rakitovcu par prav zastavnih smrek, da se gozd lepše razraste. Zdaj pa bi bilo treba tamle na vrhu, pa je stari Rakar, to se pravi vaš oče, saj mu ne boste povedali, tako ne-

kako čemer in redkobeseden, da ga človek skoro ne upa spomniti. Ne gre mu vse po volji, bi dejal, ali pa je prišla kaka druga stvar navzkriž, da se je tako izpremenil.“

„To se vam samo zdi!“ je opomnil Izidor in kmalu bi prišel v zadrego celo pred starim odkritosrčnim Bernardom.

„E, drugače bo ta stvar, le verujte mi, Izidor! Pa kaj bi govoril, naposled mi še zamerite!“

„Zakaj bi vam zameril?“

„No, če je pa tako, pa povem kar v oči, kakor mislim in kakor gre glas po vsem Zabrdju. Taka je stvar, bi dejal, da bi jo samo vi lahko obrnili na bolje. Glejte, star sem in ves neuk in neumen, pa sem se vas veselil, ko so dejali, da pridete. Menil sem, da bodo župnik takoj oklicali kar enkrat za trikrat, pa je prišlo drugače.“

Izidor je čutil, da mu postaja v licu vroče, a zanimalo ga je vendar, kako mislijo in sodijo o njem tudi drugi ljudje.

„Kako, da je prišlo drugače?“ je povprašal zategadelj nekako nevedno in pogledal starega Bernarda kolikor mogoče začudeno.

„I no, razdrlo se je bojda vse skupaj, kaj ne? Vidite, nobenega sina nimam in ga nikoli ne bom imel, ampak če bi mi ga Bog dal, bi mu privoščil Terezinko kakor nobeno drugo. Glejte, in vam sem jo prav tako, pa je šlo vse po zlu in bil sem žalosten, ko sem izvedel, kako in kaj. Zadnjič sem jo srečal in sem ji hotel reči kako pametno in tolažilno besedo, pa je gledala pred noge, kakor da so ji oči prirastle k tlom. Sram jo je bilo, bi dejal, jaz pa sem bil žalosten in da sem vas srečal tistikrat, ko sem jo videl tako potrto in revno, bi vam povedal kako robato. Pa kaj vam pripovedujem, saj pravim, star sem in neumen!“

„Nič niste neumni, Bernard,“ mu je segel v besedo Izidor in ga potrepal po rami. „Pa se še drugič pogovoriva kaj več!“ je dostavil in vstal.

„E, saj se vam še ne mudi, bi dejal. Pa da mar niste hudi zaradi teh besed. Nič slabega nisem mislil, kako neki, saj veste, da sta mi oba pri srcu, vi in Terezinka!“

Pa Izidor mu je samo smehljaje prikimal, nato pa je odšel po brvi, ki je vodila tik za uto čez precej širok potok in kmalu izginil za košatimi vrbami. Travnik je bil na mnogih krajih vlažen in močvirnat; a kmalu se je pričel svet zopet lahko vzpenjati in ko je prišel Izidor na vrh brda, je videl pod seboj široko polje, ki se je vse lesketalo v rdečih žarkih, tam za poljem in travniki pa

domačo vas Zabrdje. Gledal je nekaj časa po bogatih njivah, ki so se s svojim raznobojnim žitom živo odražale druga od druge, nato pa je odšel po brdu nizdol in se napotil po ozki poti med žitom naravnost proti Zabrdju. Tam sredi polja se je dvigal križ, samo napol se je videl iz žita, in Izidor je vedel, da mora baš tam mimo, če hoče na pot, ki pelje v vas.

Stopal je počasi in gledal v tla, kajti Bernardove odkritosrčne besede so skoro našle pot v njegovo dušo, nekak, dasi se je zopet spomnil vseh lepih upov, ki jih je prinesel s seboj iz tujine.

Takrat je prišel do križa in obstal čudno bledega obraza, kakor da se je prestrašil. In tudi deklica, ki je klečala pod križem, je vstala naglo in se prestrašeno ozrla naokrog, kakor da išče najbližje steze, da bi odbežala.

„Kaj se me bojiš, Terezinka?“

Terezinka je gledala v tla, ustnice pa so ji trepetale in tudi trepalnice so ji utripale nemirno. Prvi hip jo je oblila lahna rdečica, nato pa je postal njen obraz čudno blede in Izidor je videl razločno, da se ji stresa grlo, kakor da se vsak hip glasno razjoče. In to se mu je zdelo skoro čudno, kajti v njenem obrazu ni mogel zaslediti razven lahne bledice nikake vznemirjenosti.

Čez dolgo šele je dvignila glavo in mu za trenotek pogledala v obraz s tako čudnim pogledom, da Izidor ni mogel razbrati, je li to sramežljivost ali očitanje, zakaj njene oči so se mu zazdele tako zagonetno mirne, kakor da spi v njih sama težka utrujenost.

„Zakaj bi se te bala?“ je dejala čisto tiho in pogledala po travniku, ki se je širil onkraj pota.

Tedaj se je zahotelo Izidorju naenkrat, da bi ji rekel najlepšo besedo, polno tolažbe, da bi se mu hvaležno nasmehnila. Pravzaprav sam ni vedel, zakaj se mu je vzbudila ta želja, ampak čutil je, da ji mora reči nekaj, kar bo prepodilo iz njenih oči žalostno utrujenost.

„In tudi huda nisi name?“

„Zakaj bi bila huda?“

„Terezinka, ti ne veš in ne razumeš, zakaj vse to . . .“

Tistikrat ga je pogledala naravnost v oči in Izidorju je postalo neprijetno in težko, da bi najraje izginil izpred nje. Kakor da mu je povedala s tem odkritosrčnim pogledom neko davno zgodbo, za katero vesta oba in se je oba bojita, in tudi njen obraz je bil kakor obsenčen s samimi spomini.

„Povej mi, kako misliš o meni,“ je izpregovoril tako ponižno, da se je sam začudil svojim plahim besedam.

„Nič ne mislim!“ mu je odvrnila na kratko in se napol obrnila od njega.

„Napačno ti je povedal oče,“ je izpregovoril z udanim glasom in tudi njegove oči so iskale venomer njenega obraza — „razložim ti in povem, kakor je resnično, potem boš razumela. Saj nisi več otrok kakor takrat —“

„Kateri čas imaš o mislih?“ ga je prekinila sramežljivo in se obrnila zopet proti njemu.

„No tisti čas . . . saj se vendar spominjaš . . .“

Rdečica ji je sicer zopet zalila ves obraz, a stala je pred njim nekako odločno in tudi desnica ji je čisto mirno počivala na košarinem ročaju.

„Takrat nisem lagal, veruj mi! Kako bi mogel lagati tedaj, a potem je prišlo drugače . . .“

„Saj mi je povedal oče, da imaš nevesto,“ je izpregovorila sredi njegovih besed, „nevesto“, kakor da je imela ves čas v mislih samo ta očitek.

„In?“

„In zaradi tega se me ogiblješ —“

Izidor je za hip molčal, nato pa je pristopil tako blizu k njej, da je Terezinka skoro čutila na svojem obrazu njegov topli dih in ji je dejal mirno in hladno:

„Kar sem ti obljubil, izpolnim!“

Terezinka ga je pogledala, kakor da ga ne razume, ali kljub njegovi hladni besedi ji je vztrepetal ves obraz v nekem sladkem presenečenju.

Izidor je opazil na njej to izpremembo in zahotelo se mu je, da bi ji povedal v obraz, kako mu je ob misli na njo, [ki ga čaka tam v tujini, ona neljuba in zoprna, pa je samo segel po njeni roki, kakor da ji hoče zatrditi še enkrat to, kar ji je pravkar obljubil.

Nato je odhitel, ne da bi se še enkrat ozrl na njo, ki je stala še vedno pod križem in sklepala roke na nemirne prsi, a solzne oči so ji blodile za njim, ki je s prvo besedo zopet vznemiril vso njeno trudno dušo.

Izidor pa je hitel proti domu, kakor da je pravkar napravil tam sredi polja zločin. Toda čim bolj se je približal k vasi, tem mirneje je bilo v njegovih prsih. In tedaj se je zgodilo po dolgem času, da je šel proti domu mimo Drmalčeve hiše, se ozrl v vežo in prikimal staremu Drmalcu, ki je samega začudenja pozabil izpregovoriti kako besedo.

Ko je stopil pred domačo hišo, so leglé po vasi prve večerne sence, solnčna luč je gorela samo tam v dalji in zrak je postajal hladen in čist.

Tudi oče je prišel na prag in sedel poleg njega na klop, na kar sta se pogovarjala do trde noči. In Izidor mu ni odrekel ničesar, pritr dil mu je vsemu in na vse, v duši pa je čutil tako težko tišino, kakor pred viharjem . . .

IV.

Terezinka je privila luč, da je bilo v sobi le napol svetlo, nato je legla v posteljo, njene oči pa so bile uprte tja na vrata. Vsak hip se ji je zazdelo, da sliši njegove korake, pa le veter je stresal slabo priprto okno, da se je zgenila s celim telesom, kakor da se je prestrašila njegovega prihoda. Najraje bi zopet vstala iz postelje, se opravila in odhitela nazaj k svojim staršem. Vse prijetneje je bilo tam, nego v tej prostorni sobi, kjer stojita njuni zakonski postelji druga ob drugi kakor dve dolgočasni rakvi. Prvi večer je prestopil ta prag sicer z nekim nerazumljivim strahom in kadarkoli se je ozrla po teh posteljah, je odmaknila pogled in se boječe ozrla na Izidorja, ki je nekako leno odlagal svojo svatovsko obleko, nato pa sedel za mizo in si prižgal cigareto tako mirno, kakor da je to navaden večer. Gledal je po sobi z malomarnim pogledom, pobobnal s prsti po mizi in se včasih ozrl tudi po Terezinki, ki je stala koncem postelje tako zmedena in vsa v zadregi, da Izidorjeve hladnosti niti opazila ni. Zdelo se ji je, da je storila nekaj napačnega, zakaj ves drugačen je živel ta večer v njenih sanjah . . . Bilo ji je, kakor da je stopila v neko tujo sobo, kamor bi ne smela priti nikoli, in celo Izidorjevih pogledov se je bala, ki so bili tako mrzli in brezizrazni.

Izidor pa je sedel pri mizi, podpiral glavo v dlani in njegov obraz je bil čudno mračen in bled. Včasih je zganil z ustnicami, kakor da se pogovarja na tihem sam s seboj; a njegove oči so bile mirne in v svoji težki utrujenosti tako lepe, da se je zahotelo Terezinki nenadoma od njega tistih lepih besed, ki jih je upala slišati ta večer. Izidor sicer ni gledal v njene nemirne oči, pa je vedel natanko, kaj se godi v njeni duši. Zahotelo se mu je, da bi se ji zasmejal z zlobnim smehom, pa je ostal miren, dokler ni naenkrat vstal, ogrnil plašč in odšel po veži na dvorišče. Tam je sedel na debelo bruno, se zagledal v daljni vzhod, ki je bil ves posejan z belimi zvezdami. Kajti v tisto stran je hitelo vse njegovo

hrepenenje. A tudi sedaj, ko ga čaka v spalnici mlada žena, čuti bolj in bolj, da je popolnoma izgrešil svojo pot. Zdel se je sam sebi kakor list, ki ga žene reka naprej in negotov je videl svoj konec, kajti nič drugega ni ostalo v njegovem srcu od teh težkih dni, kakor skrita želja po maščevanju.

Ko je stopil zopet v spalnico, je bila Terezinka že pod odejo. Na beli pernici je počivala njena zlatolasa glavica, obrnjena z obrazom proti njegovi postelji, njena desnica pa je bila iztegnjena po odeji. Izidor je stopil proti omari, tako da Terezinka ni mogla videti njegovega obraza in jo je opazoval nekaj časa z brezizraznim nasmehom, nato pa je obesil plašč na kljuko poleg vrat, obrnil v ključavnici ključ in legel v posteljo, ne da bi ugasnil luč. Ko je zašumela pernica pod njegovo glavo, se je Terezinka nekoliko odmaknila, njen obraz pa je zagorel v temni rdečici, medtem ko je zatisnila trepalnice, kakor da se ga ne npa pogledati. Toda Izidor se ni zmenil za njeno vznemirjenje, ležal je vznak z očmi uprtimi v strop; njegovo dihanje pa je bilo tako mirno in enakomerno, kakor da je zamrlo v njem vsako čustvo in vsak nagon . . . Čutil je sicer, da počivajo Terezinkini pogledi na njegovem obrazu z nekakim začudenjem in tisto plahostjo, ki je verna družica prikriti želji, a vztrajal je brez vsake težave pri svojem sklepu, kajti kadar koli se je ozrl v Terezinkin kozavi obraz, se mu je skoro zagnusila, vstala je pred njim Helena še vsa lepša, nego je bila v resnici. Njegove misli so gostovale pri njej, ki so mu jo odvzeli za večno . . .

Terezinka ga je gledala z bolj in bolj preplašenimi očmi. Zdaj, ko je razločno slišala vsak njegov dih, je videla čisto natanko, da je njegov obraz miren in hladen, kakor da je zaspalo v njegovem srcu vsako toplejše čustvo. Od početka si je tolmačila to njegovo hladnost sebi v dobro, kajti mislila je, da ve za njeno plaho sramežljivost, ki ji je pordela lice vsakikrat, kadar se je zavedla, da drhti v zakonski postelji, a ko ji je obrnil hrbet, jo je vznemiril v srcu občutek, kakršnega do tiste noči ni poznala. Čutila se je ponižano in osramočeno, zakaj temna slutnja je vrgla na njene misli črno senco, da se mu ne zdi dovolj lepa in se mu celo gnusi. Tisti trenotek je bilo v Terezinki toliko ženske užaljenosti, da je zaželela biti lepa, kakršne še Izidor ni srečal v svojem življenju in da bi se obrnil k njej z hrepenočim nasmehom v tistih velikih rjavih očeh, ki jih je tako ljubila. Pa komaj se ji je vzbudila v srcu ta želja, je prišlo v njeno dušo tudi spoznanje, da Izidor ne nosi v srcu tistega čustva, ki bi ga razvnelo, da bi jo vzljubil kot svojo ženo.

Ko je videla, da se Izidor le ne obrne proti njej, je sklenila roke na odeji in zatisnila oči, da bi zaspala in ne mislila na ničesar več. Pa tudi skozi zatisnjene trepalnice je videla njegov hladen obraz, in če je le neznatno zašumela odeja na njegovi postelji, se ni mogla premagati, da ne bi okrenila glave proti njemu; pa Izidor je ležal mirno, še vedno obrnjen v drugo stran in je le včasih zganil z desnico, kakor da se pogovarja sam s seboj. Terezinki se je zahotelo, da bi izpregovorila z njim vsaj par besed, pa naj bi že bile kakršnekoli, le da bi izginila iz sobe moreča tišina, toda ni se mogla domisliti ničesar. Ta molk se ji je zdel tako grozen in mučen, da ji je skoro zastalo srce, ko je pomislila, da bo mogoče v tem zakonu doživela še več takih večerov in noči. Strahoma je razprla oči, kakor da je zagledala pred seboj nekaj groznega in prsi so se ji pričele dvigati nemirno, da je zavzdihnila globoko in tako glasno, da se je ozrl celo Izidor.

„Zakaj ne spiš?“ je izpregovoril naenkrat in jo pogledal čisto mirno in resno. Terezinki pa se je zazdelo to vprašanje tako smešno, da jo je obšla nenadoma vesela in tolažilna misel: morda se Izidor s svojo resnostjo samo šali. In te misli se je razveselila kakor usmiljene rešiteljice iz vseh težkih dvomov in slutenj, ki so mučili njeno dušo. Pogledala ga je hvaležno in se mu udano nasmehnila.

„Čemu se norčuješ?“ mu je poočitala, a Izidor jo je pogledal začudeno, kakor da je ne razume.

„Zakaj bi se norčeval!“

Terezinka se mu je nasmehnila še bolj veselo.

„Skušal si me!“

„Ne razumem te!“ ji je odvrnil zamolklo in ves njegov obraz je bil tako resen, da je izginila veselost tudi s Terezinkinega obraza.

„No, ker tako molčiš!“ mu je odgovorila bolj plaho, ne da bi odtegnila pogled od njegovih mirnih oči.

Izidor jo je gledal nekaj časa, kakor da ne ve, kaj bi ji odgovoril, nato pa je zamrmral komaj slišno:

„Ti si otročja, Terezinka —“

Terezinka ga je pogledala osuplo.

„Pa čemu si tak, Izidor? Čez dan si bil vse drugačne volje —“

„Drugačne volje!“ je začudeno ponovil Izidor in jo pogledal neverjetno, „že mogoče, zdaj pa se mi ne ljubi,“ je dodal čez nekaj časa hladno, takoj nato pa je upihnil luč. „Za danes je menda že dovolj teh komedij,“ je zamrmral med zobmi, ko je zopet potegnul čez se odejo. Terezinka pa je molčala in pričela misliti na vse, kar

se je zgodilo tisti dan. Vsako najneznatnejšo besedico je premislila, če ga ni užalila s kako nepremišljenostjo, pa ni zasledila ničesar, kar bi posijalo vsaj s slabotnim žarkom v to zagonetno temo. Počasi je štela zunaj na vasi ura nočni čas. Terezinki se je zdelo, da ne bo konca tej grozni noči. Okrenila se je z vsem telesom proti njegovi strani; a v temi, ki je bila razlita po sobi, ni razločila pred seboj drugega kakor belino zglavja, nekoliko niže pa podolgasto belkasto liso, kajti Izidor je položil roko po odeji, in je sopel enakomerno, kakor v mirnem spanju. Tudi Terezinka se je trudila na vso moč, da bi zaspala, pa spanec ni hotel priti, dasi so jo oči že pekle in je čutila po vsem telesu utrujenost.

Naposled je skrila obraz v pernico, in da je poslušal Izidor njeno dihanje, bi bil zaslišal tistikrat pritajeno ihtenje. Pa Izidor je komaj vedel, da sanja o Heleni v tako neposredni bližini svoje žene. Šele proti jutru so mu omahnile vroče misli v lahno spanje. Ko pa je zopet razprl oči, je že gledalo v sobo veselo jutro. Okrenil se je naglo, kakor da se je nečesa domislil, toda Terezinkina postelja je bila prazna.

Opravil se je, ne da bi se bil dotaknil zajtrka, ki ga je čakal na mizi. Nato je stopil v vežo, kjer je srečal Terezinko blede in prepadeno. Okrog oči so se ji začrtali kolobarji, kakor da je prečula vso noč, in njen glas se je zazdel Izidorju hripav in globok.

„Ali pojdeš na žago?“ ga je vprašala po kratkem pozdravu in gledala nemirno po veži. Izidor je molče prikimal, nato je vzel palico in odšel proti vasi. Terezinka je gledala nekaj časa za njim, nato pa odšla v spalnico, sedla na rob njegove postelje in skrila obraz v predpasnik.

Opoldne pa se stari Rakar ni mogel dovolj načuditi, kajti Izidorja ni bilo k obedu. Tudi Terezinka je bila zelo redkobesedna, vsa razmišljena, da so se vsiljevale staremu Rakarju neprijetne misli. Zato je kmalu odložil žlico na mizo in odšel na dvorišče k hlapcem.

Izidor se je vrnil šele popoldne in je odšel naravnost v spalnico. Terezinka ga je videla iz kuhinje in tako se ji je zdelo, da se nekoliko opoteka. Ko je prišla čez dobro uro v spalnico, je ležal Izidor pod odejo in smrčal glasno in zateglo. Terezinka je obstala koncem njegove postelje in ga gledala dolgo, nato mu je previdno popravila odejo, ki je zdrknila čez posteljo in odšla po prstih zopet iz sobe.

Po večerji je odšla tudi ona takoj k počitku, ker v glavi je čutila vročo tesnobo in trepalnice so ji bile težke. Privila je luč, da

je bila razlita po sobi le motna svetloba, nato je legla v posteljo in skušala ostati mirna.

Izpod širokega papirnatega senčnika je padalo toliko svetlobe, da je Terezinka razločno videla vsako njegovo potezo. Uprla je komolec v zglavje in se nagnila nekoliko proti njemu, kakor da ga hoče pogledati čisto blizu; pa tistikrat je Izidor odprl oči in jo rahlo odrinil od sebe. Terezinka je vztrepetala po vsem telesu in najraje bi se bila tisti hip udrla v zemljo, da bi je ne videl nikoli več; kajti misel, da sodi Izidor o njej bogve kako, jo je navdala s tolikim ponižanjem in sramoto, da se mu ni upala pogledati v oči. Obležala je mirno z zatisnjenimi očmi, v srcu pa je imela samo eno željo, da bi se skoro zdanilo in bi zopet lahko odbežala iz sobe. V glavi je čutila neznosno vročino, kakor da je pernica polna puhteče žerjavice, v sencih pa jo je tiščalo in tudi v prsih je čutila težko tesnobo. Pot jo je oblival po vsem telesu, pa si skoro ni upala odgrniti odeje, kajti zdelo se ji je, da počivajo Izidorjevi pogledi na njej z zasmehom in gnjevom. Zahotelo se ji je proč, da ne bi nikdar več prestopila praga te grozne hiše, kamor si je tako želela. Stiskala je trepalnice na vso moč, a kljub temu so se pririle solze skozi trudne veke. Niti enkrat se ni ozrla proti Izidorju, in ko se je zdanilo, je odhitela v vežo in ga ni pogledala.

Izidor pa je videl in vedel vse, kar se godi v njeni duši; toda ni se mu ljubilo, da bi natančneje premišljeval o svojem krutem ravnanju. Vstal je in stopil k oknu, da ga je obvel prijeten jutranji zrak, nato pa se je naglo opravil in pritisnil na kljuko, da bi odšel. Pa tistikrat je postal, kakor da se je nečesa domislil. Gledal je po sobi z nemirnim, mračnim pogledom in tudi tam na njeni postelji so za hip obstale njegove oči. Nato pa je stopil v vežo tiho in plaho, kakor da ni on gospodar v tej hiši.

Oče ga je srečal med vrati, ko je hotel na dvorišče. Ko je zagledal Izidorja, je za korak odstopil in ga pogledal izpod obrvi. Nekaj časa sta molčala oba; ko pa je hotel Izidor brez vsake besede mimo njega, si je segel oče z desnico med sive lase in skimal.

„Izidor, tako ne pojde —“

„Kako?“ je odvrnil Izidor zamolklo in gledal mrko v tla.

„Sam veš najbolje!“

„Ne vem ničesar!“

„No, kaj meniš, da sem slep in tako neumen, da ne vem, kakšen je človek, če je zadovoljen. Pravkar sem jo videl in rečem ti, da sem se je prestrašil. V dveh dneh je zbledela in shujšala, da

bi je skoro ne spoznal. Čuden človek si postal, Izidor; nimaš pameti ne srca. Včeraj si pijančeval, tako so mi pravili doli v vasi, no, če boš tako gospodaril, pojde kmalu vse po zlu.“

Morda se je čutil Izidor krivega, ali bogve kako, da ni odvrnil niti ene besede, samo parkrat je pogledal očeta tako topo in brezizrazno, kakor da so vse njegove misli drugod . . .

Takrat je prišla okrog ogle Terezinka.

Stari Rakar ji je prikimal in se ji nerodno nasmehnil, Izidor pa je stal in ni vedel, kaj bi izpregovoril.

„Ali misliš že oditi?“ ga je povprašala Terezinka in skušala vsaj pred očetom zakriti svojo zadrego. „Počakaj zajtrka!“

„Ni mi do kave!“ je odkimal Izidor in se ozrl po dvorišču.

Stari Rakar je stal med njima in na obrazu se mu je poznalo, da se trudi, kako bi sprožil kak živahnejši pogovor. Gledal je zdaj Izidorja, zdaj zopet Terezinko, obraz se mu je pačil v smešne gube, naposled pa je pogledal tja proti koncu hiše in dejal:

„Megla je danes, megla! Še lep dan bo!“

In na to je odšel v hišo nevoljno majaje s sivo glavo.

Terezinka in Izidor pa sta ostala pred vrati in molčala oba. Izidor je gledal topo tja po dvorišču, kakor da nekaj premišljuje, Terezinka pa je vila predpasnik med tresočimi prsti in se zdajpazdaj plaho ozrla proti njemu. V jutranji svetlobi je bil njen obraz sivkastobled in oči so ji gledale motno in trudno izpod lepih obrvi. Krog ustnic ji je drhtela neka trpka poteza, in kadarkoli je povdignila k njemu svoj boječi pogled, sta se ji pojavili pod očmi razločnejše dve temni progi.

„V gozd pojdem, da pogledam, če bo treba kaj iztrebiti,“ je dejal naposled in odšel preko dvorišča, ne da bi jo pogledal.

Terezinka je pripravila zajtrk, pospravila po hiši in odšla potem na vrt, ki je sameval precej zanemarjen koncem hiše. Zalila je zelenjavi, otrebila tupatam kako zelišče, a se je kmalu zopet vrnila v hišo, zakaj v glavi je čutila grozne bolečine in pred očmi se ji je skoro stemnilo. Hotela je zakuriti, da pristavi za obed, pa je bila tako slaba, da se je morala oprijemati za zid. Mrzle potne kaplje so ji stale na čelu in noge so se ji tresle.

Stari Rakar je prišel mimo in se je skoro prestrašil. Prijel jo je za roko in ji pogledal preplašen v obraz.

„Saj nam še umrješ, Terezinka,“ je dejal sočutno. „Pojdi v posteljo in ostani v sobi, dokler ne okrevaš popolnoma; naročim dekli, da ti skuha juho in če še kaj želiš.“

Toda Terezinka se je branila in le s težavo jo je pregovoril stari Rakar, da je pustila delo in odšla v spalnico. Tam jo je nekaj časa stresal mraz, potem pa ji je zopet postalo vroče, da bi najraje vrgla raz sebe vso obleko. Po dolgem času je zaspala in se prebudila, ko je solnce gledalo v sobo že z rdečimi večernimi žarki. Pogledala je začudeno krog sebe, nato pa je vstala naglo in odšla v vežo, kjer je sedel na pragu stari Rakar in gledal doli proti vasi.

„Kaj si že na nogah!“ je dejal, potem pa je vstal in dostavil mrko: „Njega pa še ni, bogve kje se je zopet zamotil.“

„Izidorja še ni?“ je vprašala skrbno in se ozrla skozi odprta zadnja vrata na dvorišče, kakor da se ji zdi to neverjetno.

„Ne še,“ ji je pritrdil stari Rakar — „pa že pride; tjale sedi na klop pred hišo, slaba si videti, odpočij si! Jaz pa stopim doli v vas k tvojemu očetu, da ga povprašam po neki kupčiji.“

Terezinka je prikimala in je stopila počasi čez prag, potem pa sedla na klop pred hišo in se zagledala doli na vas.

Tam čisto na kraju vasi je stala hiša njenih staršev, okna so se svetila v rdeči luči zahajajočega solnca in Terezinki se je zdelo, da jo vabijo k sebi. Počasi se je pričelo temniti in megle so postale temnordeče. Luč, ki je trepetala v zraku, je bila polna zamolklo vijoličaste barve, dokler ni stemnela in ugasnila v prve mračne sence, ki so se razgrnile čez dolino.

Stari Rakar se je vrnil in je bil videti čudno čemernege obraza. Terezinka je zapazila na njem to izpremembo, pa je molčala, ker se je bala izvedeti kaj neprijetnega. Tudi ji ni bilo do pogovora, zakaj glava ji je bila še vedno silno težka in noge so se ji zdele svinčene. In tako je odšla takoj po večerji zopet v spalnico, toda zaspati ni mogla. Vsak najmanjši šum jo je vznemiril.

Proti polnoči je nekoliko zatisnila oči, pa se ji je zazdelo naenkrat, kakor da nekdo odpira vrata prav narahlo. Sklonila se je v postelji in je čakala, da vstopi, in tistikrat se je pojavil med vrati vesel in ves dober, kakršnega je težko pričakovala že tretjo noč. Nasmehnil se ji je in na to je pristopil k njeni postelji z razprostrtimi rokami. Terezinki je plula sreče in blaženosti vsa kri k srcu, a ko se je sklonil k njej in jo privil k sebi, mu je ovila roki okrog vratu, kakor da ga ne izpusti nikoli več — —

Takrat se je prebudila iz lepih sanj in je videla, da je v sobi sama. Preplašeno se je ozrla na sosedno posteljo, ki je bila prazna; nato je skočila s postelje in hitela k oknu, toda noge so ji skoro omagovale. Prijela se je za podoknik, nato pa je skušala odpreti

okno, a roka se ji je tresla, da je le z največjim naporom premaknila zatikača.

Toda doli na vasi je bilo vse tiho in mirno, nikjer ni bilo sledu o njem, ki so ga tako željno iskale njene oči; samo hladen veter ji je pihljal v obraz, da so se ji svetli lasje usipali nizko na čelo. Ali dolgo ni mogla stati ob oknu, ker koleni sta se ji šibili, da se je naposled komaj priplazila nazaj do postelje.

Drugo jutro ni mogla iz postelje. In ko je prišel stari Rakar, ga je pogledala z motnimi očmi, potem pa je izpregovorila nekaj čudnega, da se je ozrl po njej začudeno celo Izidor, ki je prišel domov šele proti jutru.

Stari Rakar se je ozrl nanj z osornim in temnim pogledom, nato pa je položil svojo suho roko na njeno razbeljeno čelo in je vzdihnil sočutno...

Drugi dan so jo odpeljali v bolnico.

V.

Listje na drevju je pričelo rumeneti in odpadati, dnevi so postajali pusti in dolgočasni, kajti nebo je bilo ovito od jutra do večera v jesenske megle. Malokdaj je posijalo solnce in še takrat ga Izidor navadno ni videl, ker je blodil skoro vsak dan po tisti samotni poti proti žagam, ali pa posedal na štorih v smrekovem gozdu, sam s seboj ves nezadovoljen in razdvojen. Domu je prihajal navadno po noči, ko je oče že spal, zjutraj pa je zopet odšel tako rano, da se mu ni bilo treba z nikomer razgovarjati. Sploh se je umikal vsaki družbi, edino na žagi je še izpregovoril s starim Bernardom kako besedo, ali tudi to malokdaj. Zabrdčani so govorili o njem čudne stvari in tudi oče sam se je natihem bal, da mu naposled sin resnično zblazni, kajti njegov obraz se je zadnji čas tako čudno postaral, da ga je bilo komaj spoznati. Oči so mu ležale v globokih jamah in lice mu je splahnelo, da ga je bila sama kost in koža.

„Nič več ne spada med nas! Kakor tujec je —“ je dejal oče marsikomu, a z Izidorjem je bilo ravno nasprotno.

Mnogokrat, ko se je vračal ponoči domov, je obstal kakih petdeset korakov pred svojo belo rojstno hišo in gledal na svoj dom, kakor da ga že ni videl bogve koliko časa. Stal je tam sredi noči in v duši mu je bilo hudo, kadarkoli je pomislil, koliko je trpela zaradi njega Terezinka, ki mu ni storila ničesar, a jo je

mučil tako brezsrčno. Res, da je ni ljubil, kakor je želel ljubiti svojo ženo, ali spoznal je naposled tudi, da se je maščeval nad njo krivično. In to je bila vendar ona, ki jo je nekdan tako ljubil... Samo enkrat je govoril o njej z očetom, ki je hodil v trg skoro vsak drugi dan, in tedaj mu je povedal, da trpi na vročinski boleznin in se ne zave. On sam pa ni imel toliko poguma, da bi se napotil in stopil zopet pred njo. Pozneje ni povprašal o njej očeta nikoli več, ampak se ga je naravnost ogibal, da bi mu morda ne sporočil kake žalostne vesti. Zavest, da lahko postane vsak hip njen ubijalec, ga je pekla tako grozno, da je pozabil na vso jezo in vse maščevanje, ki ga je nosil prej v svojem srcu. Kadar je pomislil, da ga morda pričakuje doma že vest o njeni smrti, bi bil odbežal najraje naravnost v trg in se prepričal na lastne oči — in če bi se zgodilo resnično, potem še naprej in nikoli več v ta kraj. Zato je prihajal po noči tiho in boječe kakor hudodelec in se je splazil v spalnico po prstih, potem pa zapahnil vrata, kakor da se boji kakega obiskovalca. In če je prižgal svečo, potem ni mogel odtegniti pogleda od njene postelje, ki je samevala poleg njegove prazna in nedotaknjena. Ali Izidor jo je odgrnil, kakor da pride za njim vsak hip tudi njegova mlada žena, in tudi obrnil se je v tisto stran in gledal na belo zglavje, kjer je še pred kratkim počivala njena glava.

Od početka se je sicer čudil tej svoji izpremembi in bilo mu je skoro neumljivo, kako da ne more nič več mirno misliti na svojo Heleno, a čim bolj se je zavedal svojega greha, tem silneje je postajalo v njem hrepenenje, da bi še mogel popraviti to svojo krivico. Čutil je bolj in bolj, da se je zmaščeval nad bitjem, ki mu je bilo najbolj udano, in ko je prišla noč brez spanja, se je izpremenila ta zavest v silno željo, da bi vsaj še enkrat počivala poleg njega in ga gledala s tistimi udanimi očmi, kakor takrat, ko so mu bile otrovane vse misli in vsa čustva s strupeno željo po maščevanju...

Dolga se mu je zdela noč, kajti prebudil se je vsake pol ure, in zjutraj je hodil po dvorišču, ko se je komaj zdanilo. Vedel je, da pojde oče, kakor vsako jutro, preko dvorišča v hlev, da pogleda k živini, ali tisto jutro se mu je zdelo, da ga dolgo ni. Stopil je zopet nazaj proti hiši, a med vrati sta se srečala in obstala drug pred drugim s takim obrazom, da je bilo težko razsoditi, kaj se godi v njunih srcih.

„Zgoden si!“ je dejal naposled oče, ki je bil v nedeljski obleki, „lahko bi še poležal, saj za tisto tvoje pohajanje po šumah in bogve kje še imaš časa dovolj ob belem dnev.“

Izidor je gledal v tla in ni vedel, kaj bi mu odgovoril.

„Da, da! Tako živiš kakor da nisi sin poštenega očeta. Pa pojdi med tolovaje, ako se ti hoče, saj srca itak nimaš.

Izidorju se je zahotelo, da bi mu povedal vse in si tako olajšal svojo težko dušo, pa ni mogel najti niti ene prave besede, ki bi vsaj nekoliko razodela tisto veliko bol, ki jo je nosil v svojem srcu.

„Vi bi morda ravnali prav tako —“

„Kaj?“ ga je prekinil oče osuplo. „Čez dvajset let že počiva tvoja mati tam na pokopališču in še danes se mi toži po njej, ti pa si se komaj poročil in si ravnal ž njo, da bi se je usmilil kamen!“

Izidor je vztrepetal, kakor da ga je zagrabil nekdo naravnost za srce, potem pa se je ozrl v očeta in izpregovoril zamolklo:

„Kaj je z njo?“

„Kaj je z njo!“ je ponovil oče strogo. „Nesrečna bo vse življenje, kakor mi je dejala, ker je vzela tebe, ki si vse prej kakor človek. Domov pojde, nazaj k starišem, jaz pa naj vživam to sramoto.“

„Kdaj pojde?“ je povprašal Izidor in glas se mu je tresel.

„Še danes! Dopoldne naprežem in jim jo pripeljem sam, kakor sem jo sam poprej izprosil; ti pa pojdi potem in prodaj vse to, če hočeš!“

Takrat je pristopil Izidor k njemu in ga prijel za roko.

„Pustite, oče, da grem jaz po Terezinko. Njen mož sem in tako se spodobi!“ je dejal odločno in mu pogledal naravnost v oči.

„Kako to misliš?“ se je razvnel stari Rakar in samega začudenja odstopil par korakov.

„Tako mislim, da bo prav in dobro!“ mu je odvrnil in oče je opazil, da mu je na ustnicah zaigral zadovoljen nasmeh. —

In tisto popoldne so videli Zabrdčani, kako je bežal skozi vas Rakarjev najlepši koleselj. Z levico je držal Izidor za povodce, z desnico pa je lahno privijal k sebi Terezinko, ki je bila sicer še vsa bleda in slabotna, a vendar tako veselih oči, kakor da sije v njeno dušo najlepši maj.

Andrej Labud:

Geslo?

Maksimo vsako, vsako geslo
življenje je še izpodneslo,
zato brez gesel in maksim
ne pred, ne za njim — samo ž njim!